

Oba priloga su dragocjeni historiografski prinosi za proučavanje hrvatske prošlosti, tim više što se odnose na prošlost Hrvata Bunjevaca i Hrvata Šokaca, koja još uvijek nije dovoljno proučena i predstavljena široj javnosti.

A. Mijatović

BIOGRAPHISCHES LEXIKON ZUR GESCHICHTE SÜDOSTEUROPAS

Bd. III—IV, München 1979—1981.

Südost-Institut iz Münchena u SR Njemačkoj u svojoj renomiranoj biblioteci *Südosteuropaische Arbeiten* br. 75/III. i IV. objavio je i druga dva sveska svoga četverotomnog *Biografskog leksikona Jugoistočne Evrope* na kojem je radio više od deset godina.

Izdavači su mu Mathias Bernath, direktor instituta uz pomoć Felixa v. Schroedera i Karla Nehringa, glavni urednik je bila Gerda Bartl, a priloge iz hrvatske povijesti su napisali: H. Sundhaussen, A. Moritsch, M. Stoy, W. Kessler, S. M. Džaja, E. Bauer, F. Kämpfer, J. Härtel i drugi. Nakladnik je R. Oldenbourg Verlag iz Münchena.

O prvom svesku leksikona našu je znanstvenu javnost obavijestio Wolfgang Kessler u *Historijskom zborniku* 1974—75, str. 466—7, zatim još dva puta na istom mjestu (1978—79, 503—04, te 1982, 314—16.). U prvoj recenziji Kessler je na primjerima ličnosti iz razdoblja ilirizma ukazao na neke netočne i neprecizne formulacije, ali je s opravdanjem konstatirao: »Važnost ovog biografskog priručnika, koji prelazi granice nacionalnih područja, bez dvojbe je golema. Taj leksikon je u većini ostalih članaka bez sumnje dobro i pouzdano pomagalo, ali spomenuti nedostaci svakako umanjuju njegovu vrijednost« (467). U drugom prikazu pak piše: »Ovaj biografski priručnik vrlo će dobro doći svakom koji se želi informirati o pojedinim ličnostima politike i kulture iz svih zemalja Jugoistočne Evrope te o znanstvenim radnicima koji su se bavili ovim područjem« (504).

U leksikonu su obrađene sve sadašnje i bivše države na ovom području, a to znači: Bizant, Turska, Austro-Ugarska, zatim Jugoslavija, Mađarska, Slovačka, Rumunjska, Bugarska, Grčka i Albanija, a to su, osim Venecije, svi narodi i države s kojima su u prošlosti živjeli ili su se borili Hrvati, Srbi i drugi naši narodi. Tu su i ličnosti koje su utjecale na ove zemlje i znanstveni radnici koji su ih obrađivali. Npr. Ranke, Šafaržik, Taube, Tisza, Friedjung, Herder, Masaryk, J. Sobieski i drugi.

Budući da su svesci I. i II. već duže objavljeni i prikazani, o njima ćemo govoriti samo općenito. Zadržat ćemo se više na svescima III. i IV, tj. L—P i R—Z i to poglavito na novijoj povijesti o kojoj W. Kessler u svojim prikazima nije pisao. On je za IV. svezak napisao i nekoliko biografija kao npr. o I. I. Tkalcu, Lj. Vukotinoviću, A. Vraniczányju.

U ova dva sveska obrađeni su od hrvatskih (ili iz Hrvatske) povijesnih ličnosti: Š. Ljubić, Lj. Posavski, I. Lucius, V. Maček, I. Mažuranić, N. Milaš, N. Nodilo, M. Orbini, M. Ožegović, A. Pavelić (poglavnik), M. Pavlinović, I. Perkovac, F. Petančić, Petar Krešimir IV, F. Potočnjak, S. Pribičević, te u četvrtom svesku: A. Rački, A. i S. Radić, L. i P. Rauch, M. Rešetar, I. Ribar, F. Šišić, A. i M. Starčević, A. Stepinac, F. Supilo, J. J. Strossmayer, M. Šufflay, B. Šulek, J. Broz Tito, I. Tkalac, Tomislav (kralj), A. Trumbić, P. Ritter Vitezović, M. Vlačić Ilirik, A. Vrančić, A. Vraniczány, M. Vrhovac, Lj. Vukotić, A. i V. Zmajević, tri Zrinska i Zvonimir (kralj).

Ako se uzme u obzir popis obrađenih ličnosti iz hrvatske povijesti i usporedi sa sličnim kod drugih naroda, onda možemo biti zadovoljni brojem, te donekle izborom i kvalitetom članaka. Npr. u razdoblju hrvatskih knezova obrađeni su Ljudevit i Branimir, a nisu Trpimir i Domagoj; od kraljeva su tu četiri najvažnija, ali i Grgur Ninski, te Gubec, J. Križanić, više Frankopana, Draškovića i slično, ali nema J. Panoniusa, M. Ivanića, R. Boškovića, Marulića, Trenka koji su u svoje vrijeme bili evropski poznati i priznati.

Među piscima se nalazi I. Andrić, ali nema Krležu, zatim je K. Š. Đalski, ali nema Kačića Miošića, Reljkovića, Šenoe i Matoša. Povjesničara je obrađeno vrlo mnogo, npr. Orbini, Lucius, I. Kukuljević, Š. Ljubić, Rački, Šišić, Lj. Hauptmann i F. Šufflay, ali nema R. Lopašića, Tkalčića i nikoga od povjesničara novijeg doba (tj. nakon 1945. godine). Doista, citiraju se poneki, npr. Bogdanov, Šidak, Antoljak, Gross, Krizman, Boban, ali ni jedan od njih nije biografski obrađen kao ni jedan od dva Novaka ili Horvata. Iz najnovije povijesti, osobito prošlosti radničkog i komunističkog pokreta i socijalističke revolucije došli su u obzir samo J. B. Tito, I. Ribar i M. Pijade, a uzalud ćemo tražiti Kardelja, Kidriča, Rankovića, Đilasa, Bakarića Đ. Đakovića, R. Končara, K. Popovića i još neke. Međutim, građanski i kvislinški političari zastupljeniji su i brojem i količinom teksta. Tu su: S. Pribičević, Maček, B. Jeftić, Stojadinović, D. Cvetković, D. Mihailović, A. Pavelić, S. Kvaternik, A. Stepinac, ali nema npr. bana I. Šubašića, dok je obrađen Hitlerov predstavnik u Zagrebu E. Glaise v. Horstenau pa G. Ciano, B. Mussolini i A. Hitler.

Prvi je dojam da i brojem kao i kvalitetom i pouzdanošću teksta odskakuju ličnosti iz 19. stoljeća do 1918. godine. Ima ih četrdesetak, a to je oko jedna trećina svih obrađenih osoba. Obrađena su npr. oba Starčevića, oba Raucha, oba Radića, ali i Kušlan, Kulmer, Šulek, Perkovac, Haulik, a nema ni jednog Pejačevića, Folnegovića, Utješenovića, Franka, Šokčevića; ni jednog prvaka istarskih, bunjevačkih ili gradišćanskih Hrvata. Od političara iz dalmatinskog dijela Hrvatske obrađeni su zaista samo oni najvažniji, npr. M. Klaić, M. Pavlinović, N. Nodilo, N. Milaš, A. Trumbić, F. Supilo. Od bosansko-hercegovačkih Hrvata obrađen je I. F. Jukić, a spomenut je i G. Martić.

Tekst o Titu napisao je H. S u n d h a u s s e n, autor nekoliko radova o tzv. NDH i gotovo svih biografija iz novije hrvatske i srpske povijesti u ovom leksikonu. Na 4,2 str. autor daje dosta objektivnu i preglednu biografiju Josipa Broza Tita (325—329), ali s težištem na njegovoj političkoj, manje državničkoj, a još manje vojničkoj djelatnosti i politici koegzistencije i nesvrtnosti u modernom svijetu. U ranoj biografiji nije spomenut bombaški proces u Zagrebu i VIII. partijska konferencija zagrebačkih komunista gdje je bio odlučan baš Titov nastup. Doista, tih podataka nema ni u Enciklopediji Jugoslavije, I. izdanje iz 1956, sv. 2 koja je, vjerojatno, au-

toru služila kao predložak. Tek u II. izdanju Enciklopedije, god. 1982, sv. 2, 500 i to je uneseno na temelju novijih istraživanja. U godini 1934. Tito nije izabran, kako piše autor, u »in das Parteikomitee der kroatischen KP«, jer je »Komunistička stranka (partija) Hrvatske« osnovana tek 1937. Tito je tada kooptiran i na ljubljanskoj (IV.) zemaljskoj konferenciji potvrđen u Politbiro CK KPJ.

Moglo bi se isto tako raspravljati i o tvrdnji autora da je Tito tek 1939. formalno imenovan za generalnog sekretara KPJ (str. 327, sv. IV), a isto tako i o tvrdnji da je V. zemaljska konferencija u Zagrebu 1940. održana tek nakon 12 godišnje »Konferenzpause«. To je točno ako se računa od IV. kongresa KPJ, ali ne i od IV. konferencije koja je održana 1934. u Ljubljani, dakle nakon 6-godišnje pauze. Ukoliko se V. zemaljskoj konferenciji prizna status kongresa, onda bi se autorova tvrdnja mogla uvjetno prihvatiti. Ratno razdoblje Titove djelatnosti je najveća slabost ovoga prikaza. Ispada kao da nije bilo ni »Užičke republike«, ni jedne od ofenziva, pa ni Sutjske i neuspjelog njemačkog desanta na Drvar, završnih borbi za oslobođenje i uopće borbe protiv njemačkih okupacijskih jedinica, pa ni Tita kao stratega partizanskog rata.

Nastajanje narodne vlasti, zasjedanje AVNOJ-a, sukob sa Staljinom, pregovore sa kraljevskom vladom, sukob s Informbirom, uvođenje samoupravljanja, te unutrašnje suprotnosti od Đilasa, Rankovića, do hrvatskih nacionalista i srpskih liberala su isto tako prikazani kao i uloga Tita kao integracijskog faktora u jugoslavenskom društvu. Nedostaje, kako već rekosmo, Tito kao državnik svjetskih razmjera i jedan od tvoraca politike nesvrstavanja. I na kraju jedna nepreciznost: »der Kroat Rade Končar« (str. 327) se ne može prihvatiti. Končar je bio lički Srbin, ali sekretar CK KP Hrvatske od 1939.

Sundhaussen je napisao i biografiju Ivana Ribara i dobro prikazao njegovu evoluciju od pristaše integralnog jugoslavenstva do aktivnog borca za nove federalističke odnose, njegovu ulogu u organiziranju zasjedanja AVNOJ-a, zatim kao predsjednika Skupštine i napokon političkog pisaca. Tekst o M. Pijade napisao je D. Kiefer, ali mu se potkrala jedna manja pogreška. Naime, M. Pijade nije u Zagrebu na VI. nego na V. konferenciji izabran u CK KPJ (III/457). Opisani su i sukobi između Pijade i Đilasa, ali i Mošin prevodilački slikarski, odnosno kritičarski rad.

Zanimljivi su opisi djelatnosti D. Mihailovića, M. Nedića, A. Pavelića, S. Kvaternika, V. Mačeka i A. Stepinca, koje je pisao spomenuti H. Sundhaussen. Svi su oni mnogo opširniji nego istovrsni u našim enciklopedijama, a ni u jednom ne stoji da su gotovo svi surađivali s okupatorima, niti da su neki od njih proglašeni ratnim zločincima. Isto tako je ilustrativno usporediti što je u kojem opisu izostavljeno, ali to nije moguće uraditi za sve spomenute ličnosti jer su neke u *Enciklopediji Jugoslavije* izostavljene uopće, a za one koje su obrađene težište je stavljeno samo na ratni i poslijeratni period. Sundhaussenove biografije opskrbijene su vrlo opširnom literaturom pa i onom inozemnom i emigrantskom, npr. za Mačeka je navedeno 12 najvažnijih radova naših povjesničara izašlih do god. 1974.

Najveće razlike u opisu djelatnosti i ocjenama postoje pak kod Alojzija Stepinca komu su dodijeljene čak 3 stranice (IV/197—199). Doista,

s obzirom da Stepinac nije biografski obrađen ni u jednoj našoj enciklopediji ili leksikonu osim *Male enciklopedije Prosvete*, 3, 311, Beograd 1978, teško je bilo uspoređivati ispravnost podataka i tvrdnji. U spomenutoj Prosvetinoj enciklopediji stoji da je Stepinac »za vreme II svetskog rata bio zagrebački nadbiskup; sarađivao sa ustašama i marionetskom vladom NDH u nasilnom prevođenju Srba u katoličanstvo, odobravajući masovne zločine ustaša nad narodom Hrvatske«. Sundhaussen pak piše suprotno i tvrdi da se prema Pavelićevu režimu odnosio s jednom mješavinom rezerviranosti i odbijanja (... dem Ustaša-Regime mit einer Mischung aus Reserviertheit und Ablehnung...). Uzroke spora zagrebačkog nadbiskupa i države nakon 1945. autor ne vidi u njegovu držanju za vrijeme rata nego u pitanju zahtjeva za odvajanje katoličke crkve u Hrvatskoj od Rima, zatim u vjerskoj nastavi u školama, te u nacionalizaciji crkvenih dobara (199). Ostale pojedinosti nećemo navoditi jer se iz navedenoga vidi kolike su razlike u pristupu i ocjenama.

Unatoč navedenim i drugim slabostima, a ponegdje i pristranostima, te političkim razlikama u pristupu i ocjeni pojedinih osoba koje postoje između naše i njemačke historiografije, ipak je dobro da se na našoj povijesti radi i u SR Njemačkoj i što su u okviru ovoga leksikona obuhvaćene najpoznatije biografije pripadnika svih jugoslavenskih naroda u sklopu Jugoslovenske Evrope. To se posebice odnosi na razdoblja zajedničkog života u sastavu bizantske, turske, austrijske i austrougarske države, te na istaknute ljude koji su bitno utjecali na prošlost narodâ ovog dijela Evrope, odnosno na povjesničare koji su dali zapažene priloge našoj povijesti.

Iz nekih tekstova se vidi da su se autori izdašno služili biografijama iz *Stanojevićeve, Jugoslavenske i Opće enciklopedije* Leksikografskog zavoda i da su prenijeli i njihove pozitivnosti, ali i negativnosti. U nekim, osobito novijim biografijama koristili su i rezultate njemačke i austrijske povijesne znanosti, pa je leksikon vjerna slika tih dometa. Međutim, valja istaknuti da su u nekim područjima istražili i napisali ponešto i prije nas, jer mi, osim nekih nedovršenih pokušaja nemamo historijskih biografskih leksikona. Ipak, autori neke teškoće i razlike nisu mogli na zadovoljavajući način prevladati. To se poglavito odnosi na ocjenu tzv. politički negativnih ličnosti s kojima, uostalom, ima teškoća i naša enciklopedistika.

Dragutin Pavličević

PONOVNO IZLAZI ZBORNIK »VRELA I PRINOSI«

Kada je 1971. profesor J. Šidak dao prikaz i ocjenu dotadašnje hrvatske historiografije¹ između ostalog naveo je kako su u međuratnom razdoblju uvjeti i organizacijska podloga bili loši za razvoj historiografije, pa da se stoga »značajnijim može smatrati pojava dvaju povremenih zbornika za crkve-

¹ J. Šidak: Hrvatska historiografija — njezin razvoj i današnje stanje (1971). U knjizi *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Zagreb 1981, str. 351—369.

SVEUČILISTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 18

ZAGREB

1985.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 18

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor i tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

AGIČIĆ Damir, student, Filozofski fakultet Zagreb
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
BOBAN dr Ljubo, Filozofski fakultet Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet Zagreb
BUŽIĆ-BOŽANČIĆ dr Danica, Poljana kralja Tomislava 3, Split
ĐURIĆ Vesna, student, Filozofski fakultet Zagreb
FILIPOVIĆ Klara, Šestinski vijenac 22, Zagreb
GOLDSTEIN mr Ivo, Filozofski fakultet Zagreb
GROSS dr Mirjana, Britanski trg 12, Zagreb
KARDUM mr Livia, Fakultet političkih nauka Zagreb
KLOPČIĆ Franc, Linhartova 62, Ljubljana
KUDELJIĆ Zlatko, Turinina 4, Zagreb
LUČIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1 Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, P. Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb
NIKOLANCI Mladen, B. Ivanovića 10, Split
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
PEKIĆ mr Milenko, Naučna biblioteka, Zadar
PERIČIĆ dr Šime, Zavod JAZU, Obala oktobarske revolucije 8, Zadar
PRELENDER Ivica, Iza Roka 1, Dubrovnik
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
STRČIĆ Petar, Arhiv Hrvatske, Zagreb
STUBLIĆ Zlatko, Vlašićka 12, Zagreb
ŠANTEK Darko, Trnac 29, Zagreb
ŠVAB mr Mladen, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb
TARADŽIĆ Branka, student, Filozofski fakultet Zagreb
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta Krčka 1 Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb